

Fiintarea prin cuvânt în poezia eminesciană

Prin raportare la norma comună, omul de geniu este, pe pământ, un exilat. Tânărul Eminescu, care prefera să rămână invizibil în ochii lumii, era, pentru unii, doar un fruct sterp, o treaptă ultimă și inutilă, dintr-o scară zadarnic ridicată către ceruri, însă s-a dovedit a fi o strălucită surpriză a naturii – un poet de geniu. În călătoriile sale obscure, Eminescu a învățat să iubească doina, suferințele, răbdarea și trăinicia poporului român. Poetul gândea în sume și întreguri profunde și perfecte în care fragmentele se implicau cu necesitate unele pe altele, clădindu-se de la sine ca entități ale aceluiași spațiu arhitectural. Influența sa asupra literaturii române nu înseamnă imitare, copiere servilă, ci una de substanță, de profunzime.

Lucian Blaga considera că Eminescu scoate „cuvintele din starea lor naturală și le transpune în starea lor de grație”, imprimându-le lumină pentru a-i servi drept călăuză în drumul spre i-limitat, spre absolutul omului de geniu. Potrivit Luciei Cifor, cuvântul eminescian este „un semn poetic absolut”, „simbol de circulație universală” și-l așază în centrul creației poetice eminesciene, opinând că „nucleul său semantic îl constituie manifestarea ființei (ori a adevărului ei) în și ca limbaj”. O creație lirică găsită în manuscrisele eminesciene și care, totodată, îmbină în conținutul său numeroase elemente și detalii specifice operei poetului, de-a lungul întregii perioade de creație, este poezia „Cine ești”, nu foarte cunoscută, din lirica eminesciană.

Se remarcă, din primele versuri ale acestei poezii, motive specifice eminesciene, precum cel al lunii și stelelor, care veghează asupra suferințelor lăuntrice ale eului poetic, nefiind capabile, totuși, să-i pătrundă profunzimea. „Întunecimea”, asociată sufletului, trăirilor, accentuează adâncimea acestora și rănila pe care timpul le-a provocat, prin trecerea sa ireversibilă, generatoare de regrete eterne. Motivul literar utilizat cu predilecție de Eminescu în creația sa este cel al lunii, regăsit în aproape toate poeziile sale; ea este „stăpân-a mării”, în „Scrisoarea I”, sau „regina nopții moartă”, în „Melancolie”, ea impresionând de fiecare dată prin apariția sa și vibrând în consonanță cu sentimentele puternice ale eului liric. La fel cum luna dă dovadă de grandoare și măreție prin adjectivul „plutoare”, dar nu poate tulbura suferința eului liric, nici iubirea obsedantă, sugerată prin pronumele la persoana a II-a „Tu”, nu poate străbate deplinătatea trăirilor sale, căci aruncă „numai o privire”.

În poezia eminesciană, viața este văzută ca vis, visul căpătând alt sens („Căci e vis al neființei universul cel himeric” – „Scrisoarea I”). În această creație literară, viața și visul nu au o graniță bine delimitată, eul liric aflându-se într-o meditație continuă, susținută de cadrul propice, sugerat de lăsarea nopții, prin prezența bolții cerești întunecate. Poetul aspiră spre împlinirea idealului de iubire, care i-ar aduce liniște sufletească, însă incompatibilitatea dintre bărbat și femeie generează o suferință profundă, interioară, ce se reflectă și în cadrul natural. Eul liric reliefează ratarea clipei de fericire, prin instaurarea răcelii autumnale, atât în plan natural, cât și în plan sentimental: „Ca toamna cea târzie e viața mea, și cad/ Iluzii ca și frunza pe undele de vad/ Și nicio bucurie în cale-mi nu culeg”.

Plină de semnificații este și utilizarea simbolului „bătrânul Cain”, nume cu rezonanță biblică. Cain este primul ucigaș, primul rătăcitor care cutreieră lumea în căutarea unui pământ roditor și primul care construiește un oraș. Este primul om care se îndepărtează de Iahve și călătorește în veci spre soare-răsare. Drumul parcurs de Cain, lipsit de seamăn, este cel al unui om lăsat pradă lui însuși, care-și asumă toate riscurile existenței și toate consecințele actelor sale. Este condamnat să rătăcească în veci, în căutarea unui viitor care trebuie făurit, dar și a devenirii omului dincolo de prezența lui Iahve. Un corespondent în tradiția greacă ar fi mitul lui Prometeu, care a vrut să cucerească o putere divină pentru omenire, să o elibereze de o dependență totală oferindu-i focul, principiu al tuturor schimbărilor viitoare, fie el flacăra a spiritului sau materie. Ca și Prometeu, Cain simbolizează omul care-și revendică parte în opera sa de creație. Poetul, condamnat la singurătate prin viziunea sa unică și forța adevărului versurilor sale, are un destin tragic, asemănător cu cel al lui Cain: „Ca pe bătrânul Cain, pustiuri mă cuprind...” (fiind vorba, desigur, nu atât de pustiurile exterioare, ci de cele interioare, copleșitoare).

Totodată, un motiv literar specific eminescian este marmura, remarcându-se aderența îndelungată a poetului la această imagine – femeie marmură, statuie – ce-și are izvorul în lectura operelor lui Publius Ovidiu, faimosul poet latin al iubirii. Motivul marmurei ce devine însuflețită în „Legenda lui Pygmalion” l-a fascinat pe Eminescu. Motivul ființei iubite asociată marmurei apare prima dată, ca expresie, în „Armores I”, într-o imagine de mare efect estetic, când are surpriza corporalității: „Stă uluită ‘nainte-mi, pe chip fără pic de roșeață,/ Albă ca marmura, când dalta o taie în munți”. Marmura, ca materie inertă, se identifică uneori cu ființa iubită, vinovată de a nu răspunde la chemarea îndrăgostitului poet. Totodată, marmura apare asociată cu ideea de răceală, de pustiire și singurătate în lunga lamentare: „Dar brațele-mi de marmur în visul meu se ntind.” Se remarcă tristețea, regretul, generate de neatingerea idealului de iubire. Astfel e cert că motivul ovidian al ființei iubite, marmoreene, a rodit bogat în ogorul poeziei eminesciene.

Sufletul este centru identitar al personalității eminesciene, este focarul lăuntric, intim al visului. Metafora suflet-ștea, ivită la întretăierea dintre reverie și gândirea obiectivă, capătă

realitatea estetică a voluptății, luminii scăpărătoare pe bolta întunecoasă, proiectată, însă, într-o atmosferă onirică. Abandonul de sine în vis se derulează asemănător unui scenariu ritualic de trecere, consacrat ca un mod eminescian de a fi. Visul umple golul de întuneric al somnului cu timp și spațiu, ca o lume cu infinite lumi posibile. În poezia „Cine ești”, este menționat deseori cuvântul „vis”, care este asociat idealului de iubire, cu neputință de atins, dar la care poetul continuă să mediteze, în căutarea unui răspuns la numeroasele întrebări existențiale: „Dar nu mai țin la nimica, căci nu mai cred nimic.../ Doar genele-ți umbroase în visu-mi se ridic”, „Ci tu, intrând în visu-mi, te binecuvântează”.

Poetul accentuează rolul cel mai de preț al visului de iubire, și anume clipa de eternitate pe care acesta reușește să-l ofere, prin iluziile pe care le induce, hrănind, pe de-o parte, sufletul bolnav de nemurire, dar și umplând, pe de altă parte, sufletul îndrăgostitului cu speranțe, ce nu vor deveni realitate.

Poezia eminesciană conține imagini vizuale, descrieri de o plasticitate deosebită. Spre deosebire de cazul fotografiei, care este doar o proteză prin care receptorul vede obiectul real, adică vede prin fotografie, descrierea prin intermediul limbajului, deși înfățișează elemente reale, se adresează cititorului prin componenta sa stilistică, punând pe primul loc plasticitatea imaginilor și nu a obiectelor descrise. În ceea ce privește specialitatea limbajului poetic eminescian, nu se poate vorbi numai de plasticitatea imaginilor sau de dimensiunea stilistică, pentru că momentul Eminescu marchează noi direcții de dezvoltare a limbajului poetic și în afirmarea limbii române ca limbă de cultură. În acest sens, limbajul nu are statutul de limbă descriptivă, ci este o limbă creatoare de lumi poetico-semantice. Așa cum afirmă Rosa del Conte, limbajul are ca referent românitatea. Poezia lui Eminescu reflectă dimensiunea arhaică a culturii române, precum și afinități cu tradiția cultă și populară. Zborul estompat, lipsit de destinație, al păsărilor din văzduh poate fi asemănat cu pierderea neconținută a sinelui, printre gânduri și căutări infinite de răspunsuri: „Cum între cer și mare trec paserile-n stol,/ Plutesc a mele gânduri pe-a sufletului gol”.

Simbolul acvatic în lirica eminesciană este un mod unic prin care anumite sentimente, peisaje se însuflețesc, apa fiind stăpâna limbajului fluid. La Eminescu, apa reprezintă moarte și viață, în multe din poeziile lui marea fiindu-i „mamă”, iar de unde pornește totul, acolo va și înceta; ce ia naștere din apă va sfârși tot în apă. Dacă poetul alătură nașterea și moartea cu apa, se poate spune că apa este un portal între două lumi, una înainte de moarte și una după. Apa reprezintă un element central în existența umană, deoarece este vitală, iar în ideea poetului este materia din care începe totul, cea care dă viață și cea care o ia cu „brațele de valuri”. În opera sa, marea apare foarte des, reprezentând ceva infinit, concepție aflată în corelație cu ideea lui, conform căreia spațiul și timpul sunt nemărginite. Marea reprezintă haosul atunci când e

tulburată, dar îi transmite poetului pace interioară atunci când o privește nezbuciumată. În mare, se reflectă sufletul uman, în imaginația poetului, de aceea îl alătură idealurilor. Valurile, generate de vântul năprasnic, neliniștitor, sunt o caracteristică a continuității, foarte des apărută în lirica sa. Ca și în „Glossă” sau „Scrisoarea I”, valurile simbolizează scurgerea timpului. În valuri, poetul stinge și aprinde vise, iar valurile sunt ca niște elemente ce distrug, cele ce se izbesc de stânci exprimând furia, neliniștea. În „Cine ești”, imaginea corabiei ce se lasă purtată haotic de valurile mării accentuează măreția locurilor în care poate ajunge meditația continuă a poetului: „Precum corăbii negre mânate de vânt/ Cu pânzele umflate departe de pământ”.

Imaginea depărtării femeii față de bărbatul îndrăgostit (“Tu nu treci cum nu trece luceafărul pe mări”) duce cu gândul la ideea incompatibilității și neîmplinirii iubirii, regăsită în „Luceafărul”. Cei care au nuanțat poezia iubirii, surprinzând toate aspectele ei, au fost poeții romantici, visători și căutători ai absolutului și în plan sentimental. Ca atare, Mihai Eminescu a perceput iubirea ca pe un sentiment întemeietor, ca un mit fundamental al poeziei orale și culte. Dacă scriitorii clasici aveau ca model cuplul adamic, romanticii își imaginau cuplul uman într-o concordanță perfectă cu ritmurile lumii cosmice. Opera lui Eminescu prezintă iubirea neîmpărtășită, poetul singur, plin de regrete, care caută explicații, fiind caracterizată printr-o oboseală și o tristețe dilatate cosmic. Mitul erotic – cu nuanța filosofică din “Luceafărul” – este de mare anvergură în lirica romantică, fiind utilizat în mod sublim de poet. Expresia lui este variată și într-un loc sugerează voluptatea adormirii, în alt loc, melancolia incompatibilității dintre bărbat și femeie, nostalgia neîmplinirii, chinul dulce, exprimat oximoronic. „Raza de noroc”, menționată în „Cine ești”, se regăsește și în „Luceafărul”, unde evidențiază existența mărunta a ființei umane și destinul nesigur al acesteia, care atârână de un fir de ață, având în vedere fenomenele grandioase ce au loc în univers, de proporții inimaginabile.

„Recosmicizarea” omului accentuează ideea reînțoarcerii la elemente, regăsită adesea în lirica eminesciană. Astfel, este sugerată existența unui spațiu de securitate pentru spiritul romantic, bolnav de nemărginire, ostil față de limitele existenței mărunte. Codrul este un element recurent în acest posibil spațiu de securitate. Motivul traversează întreaga perioadă creatoare a poetului, fie că e vorba de antume, fie de postume, precum: “Fiind băiet păduri cutreieram...”, “Mai am un singur dor”, “O rămâi”, “Revedere”, “Dorința”. În creația literară analizată, se remarcă, în acest sens, versurile: „Pustiul se-ntinde, păduri îmbătrânesc/ De aspra viscolire sălbatecului cânt/ Își scutură copacii frunzișul la pământ”, „Trecutu-mi de durere prea este uniform/ Ca să am drept de somnul pământului s-adorm?”.

Valorificând fiecare nuanță izvorâtă dinafara și dinăuntrul cuvântului exprimat și neexprimat, uneori intuit în glasul codrului, izvorului, dorului sau muzicii sferelor, spiritul creator eminescian își asumă statutul de Creator, captând abisul primordial al neființei și

revelându-l ființei. Fascinat de ne-marginile cuvântului, poetul sintetizează în creația sa gândirea și imaginația creatoare a universului, prin actul oglindirii ființei și materiei în spațiul-matrice al limbajului: „Eminescu stăpânește, din tot adâncul său, universul românesc” (Edgar Papu). În lirica eminesciană, mitul poeziei se manifestă sub două înfățișări: prima e directă explicită (poezia ca temă de reflecție; poetul care pune “haine de imagini pe cadavrul trist și gol”), iar a doua - și aceasta este esențială – este indirectă, ca expresie a unei muzicalități interioare profunde, un orfism generalizat, o muzică inconfundabilă, care devine semnul de identitate al eminescianismului; ideile, stările de suflet, un mod de a fi în lume, viziunile, miturile de care am vorbit până acum, toate vin și se pierd într-un discurs esențialmente muzical. Obiectivele materiale trec, înainte de a ajunge în poem, printr-o invizibilă “cameră de muzică”. Poezia este, înainte de orice, o muzică încorporată într-un limbaj.

Valoarea primordială în ordinea lumii poetice eminesciene o deține nu obiectul concret, palpabil, ci cântecul resimțit uneori ca o invocație magică. În lupta dintre cuvânt și cântec, ultimul câștigă, pentru că el, cântecul, gând al spiritului universal, nu are nevoie de cuvânt pentru a deveni existență cosmică. El este parte integrantă a cosmosului și este în același timp generator de lumi, de universuri ale fanteziei. Cuvântul, în schimb, a pierdut această forță, pentru că el nu mai este Logos, ci degradare a lui. Puterile sale descriptive sau transfigurative justifică și refuzul poetului de a mai scrie: „Cu vorba înger însă eu, săracul,/ Mă voi scuti de a descri – pe dracul” („Pustnicul”). Poetul remarcă degradarea fericirii sale, apărute în urma dedicării sufletului poeziei, căci, deși are acces la toate adevărurile și sensibilitățile lumii, el nu poate fi fericit, ci este condamnat singurătății și pesimismului: „N-am izbutit de mine destul a-mi bate joc?”. Și totuși, în ciuda tuturor acestor considerente, pitagoreica muzicalitate a lumilor rămâne o constantă a universului liric eminescian.

Așadar, reper necesar, etalon fundamental în istoria poeziei românești, Eminescu aducea cu sine exemplaritatea, punctul suprem de referință. Opera sa este sinteza plină de rafinament, profundă și subtilă a poeziei scrise până la el, fiind totodată “o enormă sumă de virtualități” (Mircea Scarlat), conținând în sine toate acumulările și făcând posibile toate “ereziile” modernității. Eminescianismul a devenit el însuși un concept numind “substanța” care unifică literatura noastră națională.